

DANILO NAHMIJAS: NEMA MJESTA POD SUNCEM
Beletra, Beograd 1959

Ove godine se navršilo 19 godina od onih događaja koji su za predratno jugoslovensko Jevrejstvo značili početak kraja. Ovom se konstatacijom ne želi da se hroničarski istaknu ti teški i zlokobni dani, već da se ukaže na istorijsku činjenicu koju su poneki, izgleda, tako brzo a rado hteli da zaborave. Treba priznati da je njihov broj, doduše ne toliko kod nas koliko u mnogim drugim zemljama, i među nama Jevrejima bio znatan. Reč je o onima koji su mislili da je u maju 1945. za- uvek iskorenjen antisemitizam, da on više ne može da se pojavi, bar ne dok je naša generacija živa, i da prema tome ta „tugaljiva“ pitanja ne treba spominjati, ne treba obnavljati, o njima ne treba govoriti, ne treba pisati. To što mnogi akteri tih „neprijatnih“ godina žive i kreću se slobodno, nekažnjeni i neometani, za njih je ta činjenica doduše neprijatna, ali preko koje bi bilo najbolje preći nekako kao da ne postoji. Međutim, nojevska politika se uvek i svakom svetila, i nedavni antisemitski ispadi koji su se brzinom vihora razbuktali širom sveta, pokazali su, na žalost, jasno i nedvosmisleno, da oni koji su krivi za smrt tolikih miliona Jevreja (i ne-Jevreja, naravno), a i oni koji su im „kumovali“, ne osećaju nimalo da su izgubili bitku i da je njihovo vreme prošlo. Svejedno da li su protekli ispadi delo neorganizovanih pojedinaca ili se tu radi o smišljenom planu određenih krugova, o „nemačkoj zarazi“ ili o praznom blefiranju, činjenica je da se protiv Jevreja huškalo ponovo, 15 godina posle poraza fašističke Nemačke. I zbog toga je dužnost svakog da se, prema svojim mogućnostima i prilikama, podseti na te dane i ne dopusti da ta strašna istina izbledi ma i za jedan časak, bar ne dotle dok i poslednji krvnik i ubica miliona nevinih ne bude predat u ruke pravde.

Ako ni zbog čega drugog, ono zbog gore iznetog, Nahmijasova knjiga je dobro došla i treba da bude toplo pozdravljena. Međutim, ona znači mnogo više od toga.

Roman, koji je nagrađen prvom nagradom na prošlogodišnjem književnom konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, jeste isečak iz života jedne skromne, ili kako mnogi rado kažu, male jevrejske poro-

dice u Sarajevu od prvih dana okupacije do njenog istrebljenja nepunu godinu kasnije. No, on nije hronika, bar najvećim delom to nije. Verovatno knjiga ima mnogo autobiografskog, a za mnoge ličnosti se svakako ne bi mogla upotrebiti klišeirana fraza „svaka sličnost je slučajna“, ali ovo samo doprinosi tome da se radnja romana odvija živo, neusiljeno. Međutim, ono što ovu knjigu, u neku ruku, izdvaja od ostalih koje tretiraju tu problematiku iz naše nedavne prošlosti, jeste atmosfera tih početnih okupacijskih dana koju je Nahmijas tako uspešno dao, tih dana kada još mnogima nije bio jasan lik i cilj okupatora i njegovih pomagača, i kada je okupator svoju brutalnost povremeno još uvijao u neko naizgled lepše ruho. Čitaocu koji je preživeo te dane i takve događaje, bilo to u Sarajevu ili gde drugde, postepeno vaskrsava pred očima sve ono što je i sam doživeo i preživeo. On vidi sebe, svoju sredinu, svoju porodicu, svoje prijatelje — i njihov nestanak. Knjiga nije laka za čitanje, ali kada se jednom uzme u ruke, teško se ostavlja, iako čitaoca, što je dalje čita, sve više obuhvata neka mora, neka tuga. Mnogo likova defiluje pred čitaocima u ovoj knjizi, malih, skromnih ljudi koji nisu nikada mislili, a još manje želeli da uđu u maticu velikih zbivanja. Ima i mnogo negativnih likova, ali svi oni, bili ovakvi ili onakvi, dati su onako kakvi su svakako i bili. Nema tu „friziranja“, podešavanja nekim ukusima i „linijama“. Ono što Nahmijasovi likovi rade, rade zbog toga što, čini nam se, drugačije ne bi ni mogli da rade. Nema u knjizi isforsiranog, nameštenog, lova na efekte, na sentimentalnost, a što bi se, kada je takva tema u pitanju, nesumnjivo lako moglo uraditi.

Zaklopivši knjigu, čitaocu nije lako. I nehotice, po ko zna koji put s knjigom u krilu proživljava one fragične dane i nehotice mu se šaka skuplja u pesnicu, i pita se ponovo, iako je na to pitanje već toliko puta odgovorio i sam i mnogi drugi upućeniji od njega: čemu je to trebalo, kome je to služilo? I ponovo se učvršćuje uverenje u njemu da se tako nešto što se desilo dogoditi više ne može. Ne može zbog toga što bi on, ako bi se tako šta — nekim čudom — ponovilo, svoju kožu prodao skuplje, mnogo skuplje nego što je to bilo u onim danima o kojima Nahmijas piše, prodao tek posle borbe do poslednjeg daha, do poslednje kapi krvi.

U knjizi nesumnjivo ima mesta koja su manje uverljiva, manje uspešna. Ni radnja romana ne ide stalno jednim ritmom i bez padova, no to u opštem utisku ništa bitno ne menja. Knjiga nesumnjivo služi na čast autoru, a i našoj preostaloj maloj jevrejskoj zajednici.